

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ СНД

В статті проаналізована динаміка показників зовнішньої торгівлі України з країнами СНД, визначені тенденції співробітництва між країнами. Охарактеризовано товарну структуру експорту та імпорту. Визначені особливості зовнішньої торгівлі з головними торговельними партнерами України серед країн СНД. Проведено групування регіонів за показниками збалансованості зовнішньої торгівлі з країнами СНД, виявлені регіональні особливості співробітництва між країнами.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт, імпорт, збалансованість зовнішньої торгівлі, зовнішньоторговельний оборот.

А.А. Кулєшова. РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ УКРАИНЫ СО СТРАНАМИ СНГ. В статье проанализирована динамика показателей внешней торговли Украины со странами СНГ, определены тенденции сотрудничества между странами. Дана характеристика товарной структуры экспорта и импорта. Выявлены особенности внешней торговли с основными торговыми партнерами Украины среди стран СНГ. Проведено группирование регионов по показателям сбалансированности внешней торговли со странами СНГ, выявлены региональные особенности сотрудничества между странами.

Ключевые слова: внешняя торговля, экспорт, импорт, сбалансированность внешней торговли, внешнеторговый оборот.

G.O. Kulieshova. THE REGIONAL FEATURES FOREIGN TRADE OF UKRAINE WITH CIS COUNTRIES. The article describes the dynamics indicators of foreign trade of Ukraine with CIS countries; the trends of cooperation between countries are identified. The commodity structure of exports and imports are characterized. The features of foreign trade with the major trading partners of Ukraine in the CIS countries are identified. The grouping of regions in terms of balance of foreign trade with the CIS countries is made. The regional features of cooperation between the countries are determined.

Keywords: foreign trade, export, import, balance of foreign trade, foreign trade turnover.

Вступ. Постановка проблеми. Одним з важливих векторів зовнішньоекономічної діяльності України є співпраця з країнами Співдружності Незалежних Держав (СНД), зокрема з Російською Федерацією. За цією констатацією стоїть все ще значна залежність України від імпорту енергоносіїв, а саме природного газу, практично монопольне становище у постачанні якого на внутрішній ринок України належить Російській Федерації. Взаємовідносини України з країнами СНД впродовж тривалого часу будувалися і продовжують розвиватися на основі двосторонніх та

багатосторонніх торговельно-економічних угод. Історично сформовані коопераційні зв'язки між країнами зумовлюють орієнтацію української зовнішньої торгівлі на ринки саме цих країн. Співробітництву сприяє також наявність спільного державного кордону України з Республікою Білорусь, Молдовою та Російською Федерацією, протяжність якого складає 4492 км, з них 1222 км – з Республікою Молдова, 975,2 км – з Республікою Білорусь та 2295 км – з Російською Федерацією (у т.ч. сухопутний 1974 і морський 321 км). Україну з країнами-членами СНД об'єднують також такі спільні стратегічні пріоритети, як реформування та розвиток національних економік, проведення ефективної соціальної політики, інтеграція у світовий економічний, інформаційний, політичний та культурний простір. Тому дослідження сучасного стану та розвитку зовнішньоторговельних зв'язків України з країнами СНД, як потенційно важливим регіоном для активізації зовнішньоекономічної діяльності та розвитку української економіки, є актуальним та потребує постійної уваги науковців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню різних аспектів зовнішньоекономічної діяльності України, визначенню стратегічних напрямів економічного співробітництва країни з іншими державами світу присвячені праці О. Кириченка, Н. Кухарської, В. Ляшенко, Ю. Макогона, В. Новицького, А. Рум'янцева та ін. Серед українських географів окремими проблемами зовнішньоекономічних зв'язків України цікавляться І. Гукалова, Є. Маруняк, К. Мезенцев, В. Нагірна, Г. Підгрушний, І. Савчук, І. Смирнов, І. Хільчевська та ін. У той же час динамічні зміни в експортно-імпортній діяльності України з окремими регіонами та країнами світу вимагають постійного їх моніторингу, не виключенням є і співробітництво з країнами СНД. Це обумовило вибір теми даної роботи.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз зовнішньої торгівлі України з країнами СНД, характеристика динаміки експортно-імпортних операцій, виявлення регіональних особливостей співробітництва між країнами.

Виклад основного матеріалу. Країни СНД є головними торговельними партнерами України, частка яких у загальному товарообігу України у 2011 р. склала 42 %, у тому числі в експорті України на групу цих країн припало 38% від загального обсягу експорту країни, в імпорті – 45%. Аналіз динаміки основних показників зовнішньої торгівлі України з країнами СНД свідчить про зростання обсягів товарообігу між країнами, за винятком кризового 2009 р. (рис. 1). Для експортно-імпоротної діяльності України з країнами СНД характерне від’ємне сальдо зовнішньої торгівлі у зв’язку з переважанням імпорту над експортом (в основному за рахунок імпорту енергоносіїв).

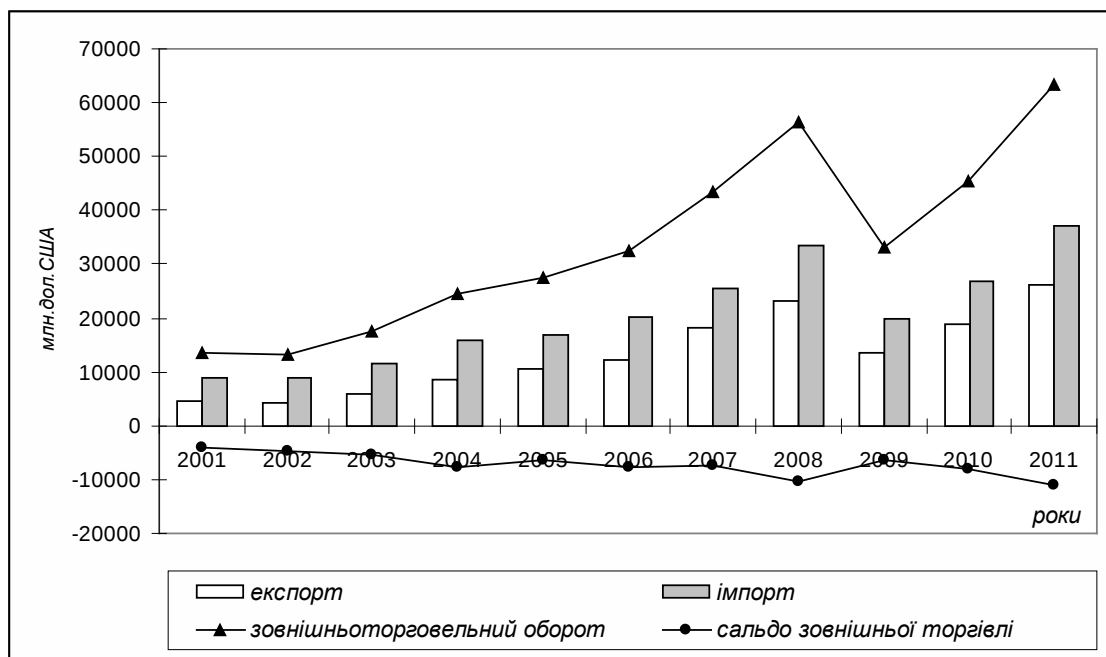

Рис. 1. Динаміка показників зовнішньої торгівлі України з країнами СНД за період 2001-2011 рр. (побудовано за даними [3])

У товарній структурі українського експорту до країн СНД у 2010 р. найбільшу частку становили машини та устаткування (33%), чорні і кольорові метали та вироби з них (22%), продовольчі товари і сировина (18%). Частка продукції хімічної промисловості склала 11%, мінеральних продуктів 8%. Найменші обсяги у товарній структурі експорту України до країн СНД становили промислові вироби (3%) та деревина і вироби з неї (5%) [2].

У загальній структурі імпорту товарів з країн СНД в Україну у 2010 р. переважали поставки мінеральних продуктів (67% від імпорту з країн СНД). На

другому місці – машини та устаткування, транспортні засоби та прилади (10%), на третьому – продукція хімічної промисловості та пов'язаної з нею галузей (9%). Україна з країн СНД також отримала чорні та кольорові метали та вироби з них (7%), продовольчі товари та сировину (3%). Найменше, по 2%, в товарній структурі імпорту товарів з країн СНД в Україну мали промислові вироби і деревина та вироби з неї [2].

Особливе місце у зовнішньоторговельній діяльності України з країнами СНД посідає Російська Федерація, частка якої у загальному зовнішньоторговельному обороті (ЗТО) України у 2011 р. становила 33% (76% від ЗТО України з країнами СНД). Частка Росії у сукупному експорті України до країн СНД у 2010 р. склала 77%, а в імпорті – 78% [2]. В експортно-імпортних операціях між країнами спостерігається від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі. Україна експортує до Росії чорні метали, транспортне устаткування, продукцію хімічної промисловості та агропромислового комплексу. Основними статтями імпорту з Росії в Україну є паливно-енергетичні ресурси, транспортні засоби, лісоматеріали, кольорові метали, ядерні реактиви, синтетичний каучук тощо.

Другим за значенням торговельним партнером України серед країн СНД є Республіка Білорусь, частка якої у ЗТО України з країнами СНД у 2011 р. становила 9%. Частка цієї країни у сукупному експорті товарів нашої держави до країн СНД склала 7%, а в імпорті – 11 % [2]. Для зовнішньої торгівлі України з Республікою Білорусь на протязі 2001-2011 рр. характерним є від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі. Основними статтями експорту України до Білорусі є недорогоцінні метали, машини і устаткування, сільськогосподарська продукція, продукти харчування, імпорту – нафтопродукти, калійні добрива, полімери етилену, машини для сільського господарства [4, 6].

Третім партнером України серед країн СНД за обсягами сукупного зовнішньоторговельного обороту є Казахстан, на який припадає 6% від ЗТО України з країнами СНД. У 2011 р. у зовнішній торгівлі України з Казахстаном сальдо зовнішньої торгівлі було додатнім. Частка Казахстану в експорті товарів

до країн СНД становить 7%, в імпорті – 5% [2]. У структурі українського експорту переважають машини, устаткування і запчастини до них, продукти харчування. Україна імпортувала з Казахстану продукцію агропромислового комплексу, енергоносії, продукцію металургійної, нафтохімічної промисловості, мінеральну сировину. Пріоритетними напрямками розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин між країнами є: енергетика; машинобудування (вагонобудування, сільськогосподарське); аерокосмічна галузь; переробка сільськогосподарських продуктів; науково-технічне співробітництво [4, 6].

Частка Азербайджану у сукупному ЗТО України з країнами СНД становить 2%. У сукупному експорті товарів України до країн СНД на Азербайджан припадає 3%, в імпорті – 2% [2]. Найбільш активно експортується до Азербайджану продукція металургійного комплексу, машинобудування, агропромислового комплексу та харчової промисловості. Великим попитом в Азербайджані користується продукція компаній «Рошен», «АВК», «Сандора», «Верес», «Ласуня». Основу азербайджанського експорту в Україну складають: сира нафта, авіаційний керосин, продукція переробки овочів та фруктів, алкогольні та безалкогольні напої, різні хімічні продукти, полімерні матеріали та вироби з них.

Особливе місце в зовнішньоекономічних відносинах України займає Республіка Молдова. У зв'язку з незначним обсягом внутрішнього ринку та обмеженими експортними можливостями Молдова посідає п'яте місце серед країн СНД за обсягами ЗТО (2% від ЗТО з країнами СНД). Її частка в сукупному експорті товарів України в країни СНД складала 3%, в імпорті – менше 1% [2]. Основними статтями експорту України до Молдови є продукція агропромислового комплексу, енергоносії, продукція металургійної, хімічної промисловості, машинобудування, деревообробної промисловості. Основними статтями імпорту з Республіки Молдова до України є продукція агропромислового комплексу, машинобудування, металургійної, легкої, хімічної, деревообробної промисловості [4, 6].

Активну участь у зовнішній торгівлі з країнами СНД беруть регіони України. Найбільші обсяги експорту товарів до країн СНД у 2010 р. направили Донецька (3404,6 млн. дол. США), Дніпропетровська (2620,4 млн. дол. США), Луганська (2338,8 млн. дол. США) області, м. Київ (2004,5 млн. дол. США) та Запорізька область (1579,8 млн. дол. США). Найменше товарів експортували Тернопільська (34,9 млн. дол. США) і Чернівецька (36,3 млн. дол. США) області та м. Севастополь (44,6 млн. дол. США) (рис. 2).

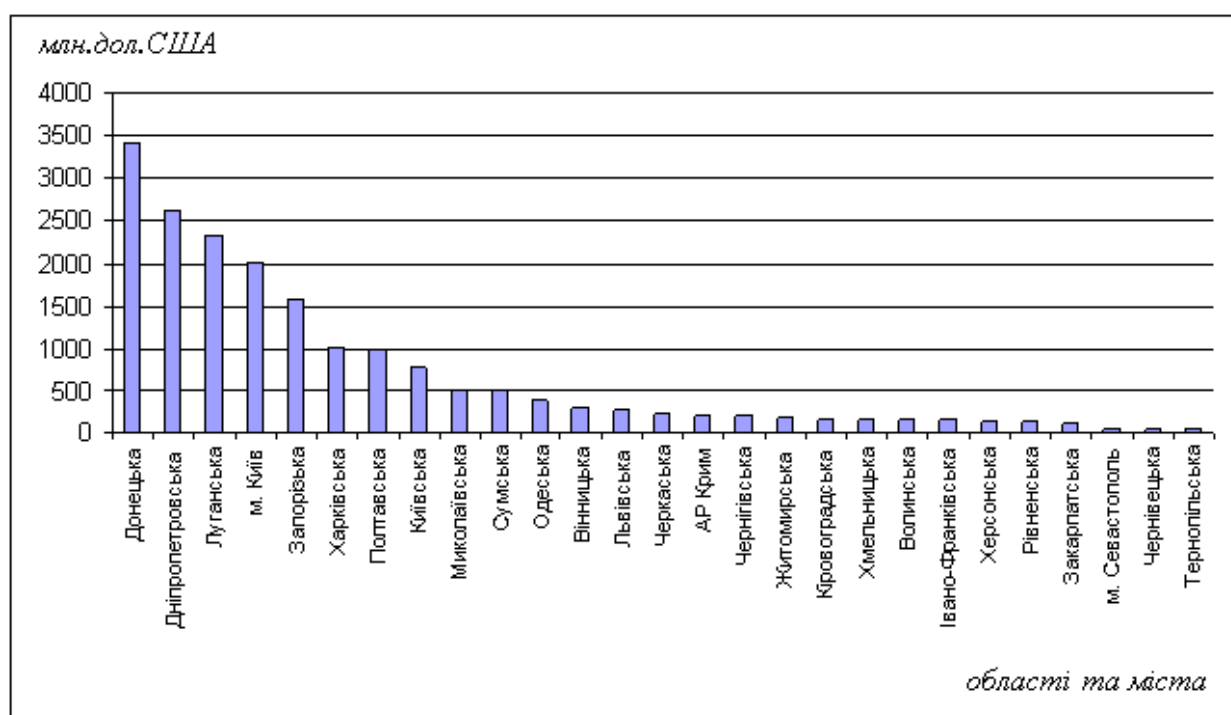

Рис. 2. Розподіл регіонів України за обсягами експорту товарів до країн СНД у 2010 р. (побудовано за даними [3])

Аналізуючи розподіл регіонів України за обсягами імпорту товарів з країн СНД (рис. 3), слід зазначити, що найбільше продукції імпортували м. Київ (11362,5 млн. дол. США). Найменші обсяги імпорту товарів з країн СНД мали Чернівецька (6,9 млн. дол. США), Тернопільська (14,8 млн. дол. США) області, м. Севастополь (15,1 млн. дол. США) та Херсонська область (23,5 млн. дол. США).

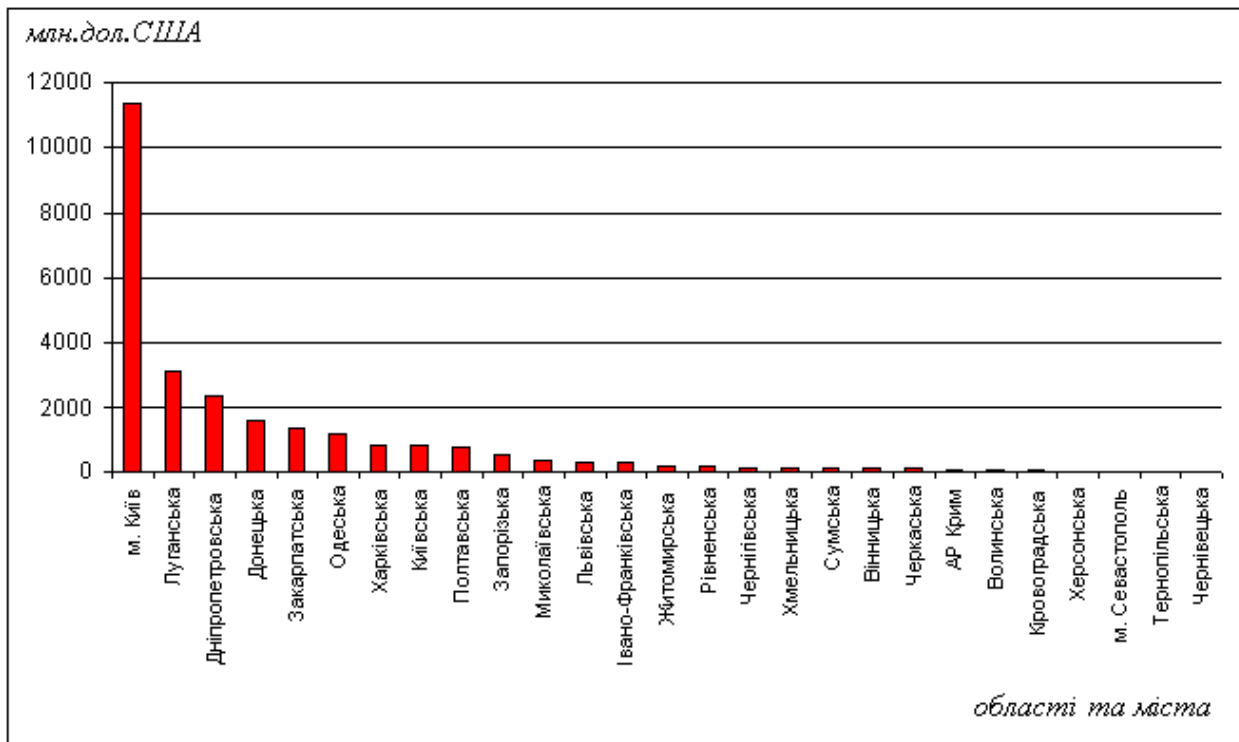

Рис. 3. Розподіл регіонів України за обсягами імпорту товарів з країн СНД у 2010 р. (побудовано за даними [3])

Для оцінки стану експортно-імпоротної діяльності регіонів України з країнами СНД проведено розрахунки коефіцієнту збалансованості зовнішньої торгівлі, який враховує співвідношення зовнішньоторговельного обороту та сальдо зовнішньої торгівлі [1, 5]. Інтерпретація отриманих результатів наведена у таблиці 1 та на рис. 4.

Таблиця 1

Оцінка зовнішньої торгівлі регіонів України з країнами СНД за коефіцієнтом збалансованості зовнішньої торгівлі

Значення коефіцієнту збалансованості зовнішньоторговельної діяльності	Інтерпретація зовнішньоторговельної діяльності	Області
Від -1 до -0,5	Область значної незбалансованості імпорту	Закарпатська, м. Київ
Від -0,5 до 0	Область порівняної збалансованості імпорту	Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Луганська, Львівська, Одеська, Рівненська
Від 0 до 0,5	Область порівняної збалансованості експорту	АР Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Миколаївська, Полтавська,

		Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська, м. Севастополь
Від 0,5 до 1	Область значної незбалансованості експорту	Запорізька, Кіровоградська, Сумська, Херсонська, Чернівецька

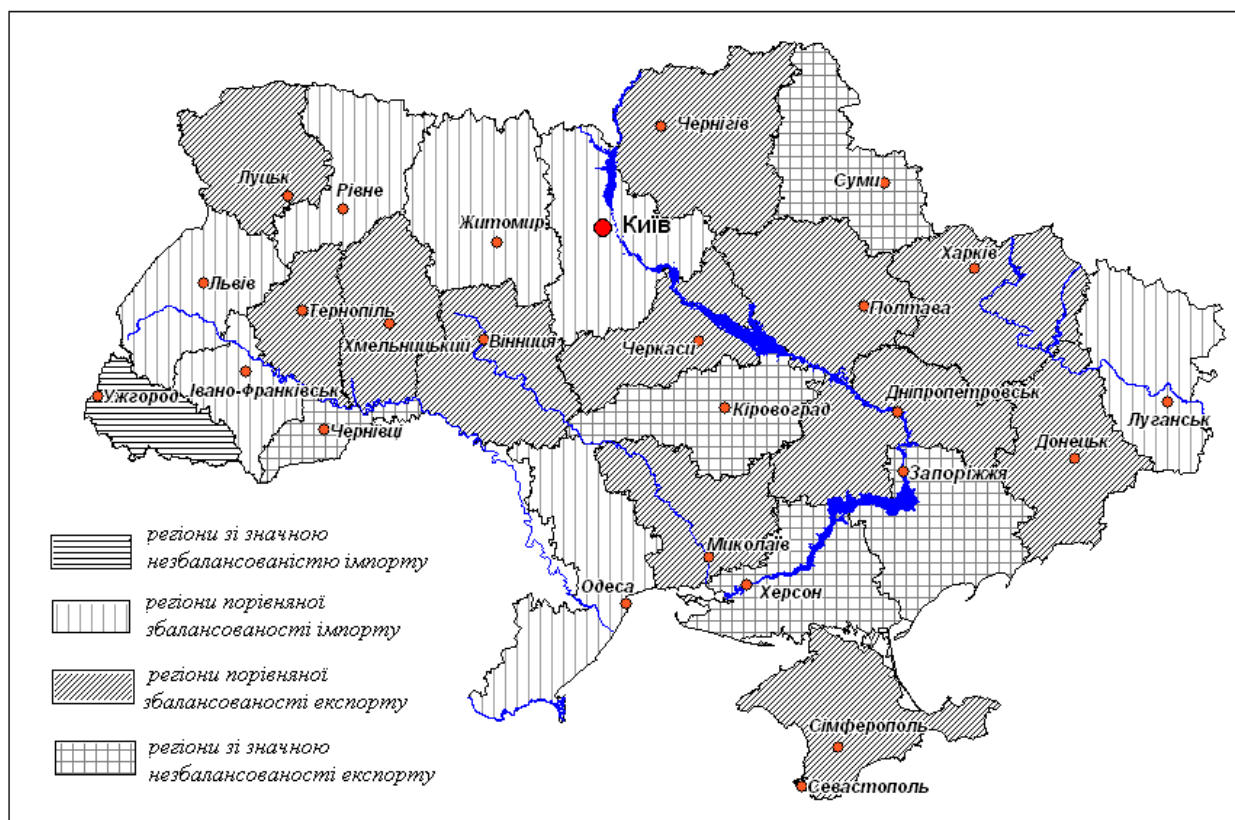

Рис. 4. Групування регіонів України за коефіцієнтом збалансованості зовнішньої торгівлі з країнами СНД у 2010 р.

Встановлено, що для 7% регіонів України характерна значна незбалансованість імпорту – це Закарпатська область та м. Київ, в яких імпорт товарів з країн СНД значно перевищує його експорт. До групи порівняної збалансованості імпорту потрапили 26% регіонів України. Зовнішню торгівлю цих областей з країнами СНД можна охарактеризувати як порівняно збалансовану з незначним переважанням імпорту.

Найбільш чисельнішу групу становлять регіони з порівняною збалансованістю експорту, в яких коефіцієнт збалансованості зовнішньоторговельної діяльності коливається від 0 до 0,5, а зовнішня торгівля характеризується позитивним сальдо з незначним переважанням експорту.

До групи значної незбалансованості експорту потрапили Запорізька, Кіровоградська, Сумська, Херсонська та Чернівецька області (19% регіонів), в яких спостерігається значне переважання експорту товарів над їх імпортом та, відповідно, сальдо зовнішньої торгівлі є позитивним.

Висновки. Перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження зовнішньої торгівлі України з країнами СНД дозволяє зробити наступні висновки:

країни СНД є важливими партнерами України у зовнішній торгівлі, на які припадає значна частка її експортно-імпортних операцій; спостерігається зростання показників зовнішньоторговельного обороту як з традиційним партнером України – Російською Федерацією, так і з іншими країнами СНД, зокрема Молдовою, Азербайджаном, Республікою Білорусь;

динаміка зовнішньої торгівлі характеризується позитивними темпами збільшення зовнішньоторговельного обороту між країнами при переважанні імпорту над експортом, результатом чого є від’ємне сальдо зовнішньої торгівлі;

учать у зовнішній торгівлі з країнами СНД значно відрізняється за регіонами України, найбільші обсяги зовнішньоторговельного обороту мають переважно промислово розвинені регіони сходу України за рахунок відповідної спеціалізації їх економіки;

більшість регіонів України мають незначне позитивне сальдо зовнішньої торгівлі, що дозволило їх об’єднати у групу порівняної збалансованості експорту, хоча в цілому для України характерна незбалансованість зовнішньоторговельної діяльності з країнами СНД.

Подальші дослідження зовнішньої торгівлі України з країнами СНД передбачають комплексний регіональний аналіз динаміки експорту та імпорту по основним товарним позиціям, що сприятиме визначенню стратегічних перспектив співробітництва між країнами.

Література

1. Вічевич А.М. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посіб. (для екон. спец. вищ. навч. закл.) / А.М. Вічевич, О.В. Максимець. – Львів: Афіша, 2004 – 140 с.
2. Офіційний сайт Державної митної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.customs.gov.ua>
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrexport.gov.ua>.
5. Слишова С. О. Основні домінанти та особливості поглиблення економічних зв'язків між Україною і Республікою Білорусь: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 18.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / С. О. Слишова. – К., 2002. – С. 18.
6. Три роки членства у СОТ: тенденції зовнішньої торгівлі України у посткризовий період. – К.: НІСД, 2011. – 72 с.